

Af System
Rita Bergenhill

Minnesanteckningar från konferensen

Yrkesvägledare – ett yrke i förändring

Cirka 135 deltagare samlades till konferensen om vägledaryrket vid Arbetets museum den 24 november 2005. Flertalet av deltagarna var studie- och yrkesvägledare inom skolan, cirka en tredjedel kom från Arbetsmarknadsverket, några var studerande. De flesta arbetade ”på fältet” med direktkontakt med elever/arbets sökande och arbetsgivare. Några av deltagarna hade eget företag vid sidan av sin anställning.

Under dagen diskuterades bland annat samhällsförändringar och yrkesvägledarens roll och dess utveckling genom årtionden. Praktiker reflekterade över yrkesrollen som belystes även på ett internationellt perspektiv.

Konferensen arrangerades av Arbetets museum i samarbete med Lärarhögskolan i Stockholm och Arbetsmarknadsstyrelsen. Arbetsgruppen som planerat konferensen består av

Ann Kristin Carlström, forskningschef vid Arbetets museum

Maths Isacson, professor vid Uppsala universitet och vid Kungliga Tekniska högskolan samt ordförande i Rådet för yrkeshistorisk forskning

Agneta Fry, utbildningsledare vid Lärarhögskolan i Stockholm

Ulla-Britt Selander, Ingrid Welander och Rita Bergenhill från Arbetsmarknadsstyrelsen

Ann Kristin Carlström, forskningschef vid Arbetets museum hälsade deltagarna välkomna till konferensen vars syfte var att fungera som ett möte mellan praktiker och forskare. Intresset för konferensen var mycket stort, långt från alla intresserade fick plats.

Samhällsomvandling och yrkesförändringar, Maths Isacson, professor vid Uppsala universitet och vid Kungliga Tekniska högskolan samt ordförande i Rådet för yrkeshistorisk forskning

Maths Isacson är samhällsekonomisk historiker och arbetar bl a med arbetsmarknadsfrågor. Han beskrev de viktigaste förändringar som påverkar yrken i allmänhet och yrkesvägledarens roll i synnerhet.

Som historiker betraktar Maths Isacson gärna förändringar i ett långt perspektiv, kopplat till vilket samhälle vi lever i idag: det postindustriella samhället, tjänstesamhället, nätverkssamhället.

I början av 50-talet börjar man inse att utvecklingen av datatekniken kommer att påverka samhället. Begreppet ”post” introduceras och fångar många på 60-, 70-, 80- och 90-talet; Post Industrial Society. Den spanskamerikanske sociologen Castells betonade tidigt betydelsen av nätverksbyggandet.

Även om samhället har förändrats och ett slags systemskifte har genomförts, är varuproduktionen fortfarande det centrala, betonar Maths Isacson. De flesta arbetar fortfarande med jordbruk, inte minst i Afrika och Asien där de flesta jordbrukare är kvinnor.

Den flexibla specialiseringen

Den andra industriella revolutionen startade i början av 1900-talet i USA och utmärktes bland annat av tidsstudier och introducerandet av löpande band.

Vid den tredje industriella revolutionen tvingades arbetsgivarna och fackförbunden att tänka om beträffande arbetets organisation. På grund av konkurrensen från Östeuropa, Asien och Latinamerika gick det inte längre att arbeta med billig produktion i västvärlden. Den flexibla specialiseringen blev slagordet.

Numera produceras mera varor än någonsin. Det sker på ett flexibla sätt än förut, inom globala företag. Varumärket, namnet är viktigt. Leverantörer tillverkar komponenter. Kvar i västvärlden är produktutvecklingen, ledningen och tillverkningen av vissa avancerade komponenter.

Arbetstiderna och arbetsorganisationerna har blivit alltmer flexibla, liksom den geografiska lokaliseringen. Begrepp som flödesrum och platslöshet används av Manuel Castells som kännetecken för det framväxande nätverkssamhället. Denna gränslöshet påverkar också yrkens innehåll och yrkens stabilitet.

Arbetet är nätverksbundet, men frågan är hur omfattande nätverkssamhället är. Bland annat löpande band återinförs och mycket av det gamla är kvar även om en hel del har utvecklats och förändrats.

Snabba informationsflöden och preferensförskjutningar

Möjligheten att via datorer transportera stora mängder information långa avstånd har medfört en dramatisk skillnad i hastigheten av informationsflöden. Call centers kan finnas var som helst i världen. Global kapitalism, avregleringar på 70- och 80-talet och den internationella valutafonden öppnade möjligheter att skicka kapital/pengar över gränserna. Just kapitalets snabba rörelse är en viktig del av förändringen.

Bland annat Sovjetunionens och Berlinmurens fall, ideologiskt öppet landskap har medfört praktfulla ideologiska och politiska förändringar i samhället.

Förändringarna har också inneburit betydelsefulla preferensförskjutningar i konsumtionen. Dagens medelklass vill ha billiga vardagsvaror. Sällanköpsvarorna ska däremot vara udda och unika. Man efterlyser upplevelser, varorna ska vara specialdesignade. Kunden kräver annat än massproducerat.

Företagsservice är den växande sektorn. Tjänstesektorn, produktionstjänster växer medan jordbruket, industrin och byggsektorn krymper betydligt. De nya tjänsterna är delvis kopplade till industrin, men har genom omläggning och outsourcing bytt sektor, konstaterar Maths Isacson. Exempelvis vissa tjänster inom transport, el och service fanns tidigare inom industrin.

Servicesektorn och hälsovården växer

Servicesektorn växer också på grund av ny teknik. Finansiella system, transaktionskostnader och behovet av att bevaka avtal skapar behov av bland annat jurister.

Hälsovården växer starkt, det blir allt viktigare att vårda hälsan och kroppen. Även upplevelser efterfrågas. Många vill ha något utöver det vanliga: resor till exotiska destinationer och vildmarksäventyr, "spa-industrin".

Lågkonjunkturen i början av 90-talet medförde hög arbetslöshet. Efter det har tillfälliga anställningar ökat, särskilt bland ungdomar upp till 29 år. De flesta tillfälliga anställningar finns inom LO:s ansvarsområde. Majoriteten är kvinnodominerade och innebär oregelbundna arbetstider.

Även högt utbildade projektanställda finns bland de som har tillfälliga jobb. Man kan se en polarisering av yrkesstrukturen; ena sidan utmärks av nätverk, datorer och teknik, andra sidan av ett växande antal lågbetalda servicejobb. I den förstnämnda arbetar män och i den senare kvinnor.

Viktigt att tolka omvärldsförändringar

Efterfrågan växer på utbildad personal med bred kunskap. Samhällskunskap och humaniora blir allt viktigare i många yrken. Alla måste kunna tolka omvärldsförändringar. Utbildningar anordnas som leder till så kallade humanistingenjörer.

Även enkla arbeten, "McDonalds-jobben" och städjobben blir fler. Maths Isacson ser paralleller med 50-talet när hemmafruarna arbetade extra i en kiosk vid sidan av annat hemarbete: "det flexibla arbetets renässans".

Politiska diskussioner påverkar också flexibiliteten. Vad kommer att hända med Arbetsmarknadsstyrelsen? Ska förmedlarna i framtiden arbeta hos privata förmedlingar?

Förändringar och preferensförskjutningar märks både på samhällsnivå och på individnivå. Numera har man gått ifrån att "vara i ett yrke" till att "jobba som", utan vare sig tydlig yrkesidentitet eller prioritering av en yrkessamhörighet.

Dokusåporna fungerar som idealet i livet, synen på företagandet förändras. Hur kommer de nya svenskarna in i samhället?

Från början av 1930-talet inleddes ett välfärdsbygge av gigantiska mått. De ideal som då skrevs fram betonade att folkhemmets medborgare skulle vara stabila och trogna sin hembygd, sitt kön och sin klass. Tryggheten fanns i familjen, det stora företaget och det gällde att vara plikttrogen, att hålla måttet. Dagens postindustriella idealbild betonar däremot flexibiliteten, att inte binda upp sig i långvariga kontrakt, att vara beredd på förändringar, att sortera i informationsflödet. Nätverksrelationer ska odlas, de ger individen styrka och flexibilitet. Dessutom ska vi måna om våra kroppar, vara socialt kompetenta och ständigt ompröva våra val. Men allt förändras nu och inte alls i det tempo man kan tro av allt "prat" under senare år. Grundfrågorna är desamma, för de allra flesta gäller det att klara försörjningen och att få vardagslivet att fungera med familj och vänner.

Vägledaryrket påverkas av alla förändringar. Omvärldsanalysen är viktig, en vägledare måste veta vad som händer och kritiskt utvärdera det man observerar. Den kulturella kunskapen och kunskapen om normbildningar är viktig i dagens mångkulturella samhälle. Det gäller att noga följa utvecklingen av sin egen

yrkesroll. Kanske kommer yrkesrollen förvandlas till ett arbete som konsult – vad kommer det att innebära just för mig som vägledare?

Vägledaryrket i förändring, Monica Boman Olsson, kompetensutvecklare, Arbetsmarknadsstyrelsen

"Är vägledaryrket en profession?", undrade Monica Boman Olsson inledningsvis, efter att ha läst en elvaårig pojkes tankar om yrket pilot. I Nationalencyklopedin definieras profession som "yrke vars auktoritet och status bygger på hög formell utbildning ofta universitetsbaserad". Professionalism beskrivs som "yrkesmässighet med förvärvsinriktning". För att kunna besvara frågan ger Monica Boman Olsson oss en bild av yrkets historia.

Tankar om vägledning hade redan de "gamla grekerna". I den berömda dialogen om Staten lär Platon ha använt uttrycket "rätt man på rätt plats". På 1700-talet hade pedagogerna Rudler och Rydelius avancerade tankar kring så kallad "snilletest" för ungdomar. Genom industrialismen och den ökade urbaniseringen på 1800-talet blev det fler yrken och möjlighet till utbildning ökade också.

Startpunkten för den moderna yrkesvägledningen sägs vara en arbetsförmedling i München som år 1902 öppnade en avdelning för Yrkesorienterad informationstjänst. 1908 startade Frank Parson en yrkesvägledningsbyrå i Boston.

Arbetsmarknadspolitiskt instrument

Vägledaryrket var nog en profession inom Arbetsmarknadsverket på det glada 60- och 70-talet. Samma kan sägas gälla under 80- och 90-talet. Men kan vi hittills under 2000-talet med gott samvete säga att det är en profession, undrar Monica Boman Olsson.

Begreppet vägledning har under lång tid varit synnerligen innehållsrikt inom Arbetsmarknadsverket och arbetsmarknadspolitiken. Yrkesvägledningen har varit och är ett viktigt instrument för att utföra det arbetsmarknadspolitiska uppdraget. Det kan också vara ett effektivt sätt att bereda väg för önskvärda strukturella förändringar. AMV har definierat att yrkesvägledningens uppgifter är:

"Att underlätta för människor att relatera sina resurser, erfarenheter och önskemål till arbetsmarknadens krav och möjligheter så att de kan göra ett övervägt val av arbete och utbildning."

Grunden till den moderna yrkesvägledningen i Sverige lades upp av 1940 års skolutredning som leddes av Ejnar Neymark, "den svenska yrkesvägledningens fader". Ejnar Neymark föreslog 1945 ett samhällsligt program för yrkesvägledning. I programmet framhölls behovet att även metodiskt ordna yrkesvägledning som skulle ombesörjas av utbildade vägledare.

1948 inrättades Arbetsmarknadsverket för att i hela landet genomföra målen för den statliga arbetsmarknadspolitiken. Yrkesvägledningen blev ett viktigt instrument i genomförande av arbetsmarknadspolitiken. Samtidigt med att AMS kom till inrättades centralt en sektion för ungdomsförmedlings- och yrkesvägledningsfrågor.

Gränserna mellan arbetsförmedlingen och skolan lades fast. Organisatoriskt och administrativt skulle yrkesvägledning hänföras till arbetsförmedlingen. Skolans uppgifter skulle enbart vara av pedagogisk natur.

Tydlig struktur

Under 60-talet var ansvaret för yrkesvägledningen fortfarande delat mellan arbetsförmedlingen och skolan. De yrkesvägledare som rekryterades till arbetsförmedlingen hade oftast motsvarande det vi idag kallar högskoleutbildning. De startade som amanuenser och gick under två och ett halvt år en beföringsgång till yrkesvägledare/konsulenter.

På 60- och 70-talet hade vägledaren **en klar yrkesroll**. Man visste vad man skulle göra och varför. Strukturen var tydlig och budskapen entydiga. Enligt personer som fortfarande är verksamma hos oss och som var med på den tiden var yrket närmast att betrakta som ett "kall". Vägledare gjorde allt för att förkovra sig. Man hade en iver att ta reda på saker och det som var mest utmärkande för rollen var flexibilitet, kunskap, yrkesstolthet och – mycket papper. Det fanns inga datorer på den tiden. Utan tvivel var yrkesvägledarrollen inom AMV på den tiden en profession, konstaterar Monica Boman Olsson

Stora förändringar på 70-talet

70-talet innebar stora förändringar inom yrkesvägledningen. Syo-funktionen tillkom och skolan fick uppföljningsansvar för ungdomars sysselsättning. Utvecklingen på arbetsmarknaden gjorde det nödvändigt att alltmer inrikta arbetsförmedlingens vägledningsresurser på att hjälpa vuxna som har svårt att få ett arbete. Risken att vägledarna tappade i kompetens när det gällde kunskaper om utbildningar i gymnasieskolan ökade därmed.

I slutet av 70-talet kom den så kallade PLOG-utredningen (Platsförmedlingens organisation) och under de första åren av 80-talet genomfördes en omorganisation på arbetsförmedlingarna som innebar att man renodlade platsförmedlingen och förde ihop grupperna inom arbetsvård och yrkesvägledning till en grupp som kallades **arbetsvägledare**.

Yrkesvägledarens kompetens var då som nu att ha förmåga att överblicka en komplex beslutssituation och utifrån den enskildes förutsättningar finna möjligheter till arbete och utbildning. Den kreativa förmågan är viktig i vägledningsarbetet. Den måste grundas på faktiska kunskaper om yrken och utbildningar. Det går inte att bredda arbetet i för stor utsträckning vilket man genom den här omstruktureringen faktiskt gjorde. Vägledarna tappade i kompetens genom att uppgifterna blev mer utslätade och därmed försvann mycket av spetskompetensen. Monica Boman Olsson vill framhålla att hon med viss tveksamhet anser att yrkesvägledarrollen var professionell under den tiden.

1980 tillkom Arbetsmarknadsinstitutet (AMI). Genom AMI samlades resurser för arbetsvägledning och yrkesinriktad rehabilitering i samma organisation. Man jobbade mycket med aktiverande gruppmetodik som blev en av hörnstenarna i arbetet.

På 80-talet fick arbetsgivarna ett ökat ansvar för de anställdas rehabilitering. Därmed fanns det efterfrågan på dessa tjänster och efter försöksverksamhet bildades också Arbetslivstjänster (ALT) år 1990-91.

En halv miljon förlorade arbeten på 90-talet

Strukturomvandlingens effekter blev alltmer påtagliga för många arbetssökande i början av 90-talet då mer än en halv miljon arbetstillfällen gick förlorade. I och med den kraftiga ökningen av antalet arbetslösa blev det nödvändigt att återigen ompröva arbetsförmedlingens organisation och arbetssätt. Utgångspunkten för omprövningen var att mer resurser måste satsas på dem som behöver mest stöd för att komma ur sin arbetslöshet. Mot den bakgrunden utökade man bland annat direktserVICEN i informationscentraler, så kallade Infotek eller Expo. Successivt byggdes IT-stödet ut genom AMV:s hemsida, numera den välkända och välbesökta www.ams.se.

Behovet ökade också av samverkan inte minst med skolans vägledare. Ett antal samverkansprojekt med olika aktörer startades också med omfattande och intensiva vägledningsinsatser för att hjälpa dem som har det svårast på arbetsmarknaden.

Arbetsmarknadsstyrelsen gav riktlinjer för länens utvecklingsarbete med vägledningen. Man önskade utveckla en individualiserad vägledningsservice med aktiverande, stödjande och motiverande insatser. Ändå blev AMV:s huvudinriktning under 90-talet att hantera arbetsmarknadspolitiska program än att medverka till en effektiv matchningsprocess.

Vägledningen i dag

I början av 2000-talet kom ett stort förändringsarbete igång inom AMV. Målet var att utveckla en statlig, rikstäckande arbetsförmedling som skulle kännetecknas av enhetlighet, rättssäkerhet och effektivitet, Af Sverige. Ledstjärnan var och är fortfarande det professionella arbetssättet.

Idag erbjuder Arbetsmarknadsverket nio tjänster för arbetssökande och arbetsgivare. Vägledning till arbete är en av dem. Syftet med tjänsten är att den arbetssökande ska kunna relatera sina resurser, erfarenheter och önskemål till arbetsmarknadens krav och möjligheter för att kunna göra ett övervägt val av arbete och/eller utbildning.

Tjänsten är till för alla som vill ha yrkesvägledning, de som har behov av att välja eller byta yrkesinriktning eller arbete. Man kan även få fördjupat stöd om man är inskriven på Arbetsförmedlingen och har en handlingsplan. Den enskilde kan alltså i viss utsträckning välja vilken servicegrad man vill ha. Men det är alltid arbetsförmedlingen som avgör vilka tjänster och vilken service som ska erbjudas för att bäst svara mot den arbetssökandes och arbetsgivarens behov.

Många nöjer sig med att besöka ams.se och gå in på de länkar man är intresserad av. Eller ta kontakt via kundtjänst för att få råd om hur man kan gå vidare. Den fördjupade vägledningstjänsten ges dock endast inom arbetsförmedlingen.

Profilering av yrket

Under tidigare decennier var vägledaryrket en profession. Den profilering av vägledaryrket som fanns tidigare är mycket mer vag och otydlig idag, anser Monica Boman Olsson. AMI-organisationen har försvunnit och ersatts med

arbetsförmedlingar. Istället för att använda ordet **rehabilitering** och begreppet **yrkesinriktad** säger man i dag **arbetslivsinriktad**. Vägledare som yrke finns inte längre beskrivet, varken som yrkesvägledare eller arbetsvägledare. Från att ha haft en tydlig yrkesroll inom Arbetsmarknadsverket har vägledaren blivit arbetsförmedlare som från en tid till en annan arbetar med olika tjänster.

Vägledning som yrkesroll och yrkesbegrepp tonas ner och i stället utvecklas vägledningen som funktion. Det innebär att vägledning utförs av flera funktionärer men på olika nivåer. Det finns dock förmedlingar där man fortfarande kräver att de som jobbar med vägledning har hög kompetens och till exempel är utbildade studie- och yrkesvägledare.

Sex dagars utbildning

Den interna utbildningen som erbjuds i dag är fokuserad på yrkesvägledningssamtalet. Den omfattar sex dagar; fyra + två dagar med tre till fyra veckors uppehåll med arbete på hemkontoret. Den genomförs centralt på några olika orter i landet. Under uppehållet arbetar deltagaren på kontoret med särskilda hemuppgifter. Utbildningen kan tyckas vara mycket kort. Men man ska komma ihåg att deltagarna oftast har någon form av akademisk bakgrund och ofta en hel del arbetslivserfarenhet. De har dessutom gått igenom vår interna grundutbildning, som ger en bred kunskap om arbetsmarknadspolitiska frågor och arbetsmarknadsverkets uppgifter. Övriga förkunskaper som krävs är kunskap om våra Internetprogram.

Monica Boman Olssons dröm är att upprätta statusen av vägledaryrket genom att erbjuda vägledare en gedigen utbildning på högskolenivå kopplat till praktik. Hon efterlyser samverkan mellan Arbetsmarknadsverket, Lärarhögskolan och övriga högskolor. Hon poängterar också att det är viktigt att en gedigen utbildning leder till ett kunskapstest. Genom att certifiera vägledare kan yrkesrollen och yrkesstoltheten återtå.

Vägledaryrket i förändring, Anders Lovén, lektor, Malmö Högskola

Vägledning i skolan behövs av två huvudskäl: för att styra och reglera elevströmmarna samt för att hjälpa eleven att navigera. Det komplexa samhällets behov ställer krav på balansgång för vägledaren.

Anders Lovén vill gärna dela utvecklingen av skolans vägledning i olika epoker.

1950-1970 Yrkesvalsläraren

Mellan 50- och 70-talet sköttes vägledningen av yrkesvalsläraren som hade dubbel identitet: en stark läraridentitet och vägledaridentitet. Det sociala skyddsnätet skapades under de "lugna" 50- och 60-talet. Grundskolan etablerades, pryo infördes. Det fria valet lyftes fram, man gick från urval till tillval. Läraridentiteten har blivit en karriärtjänst.

1970-1990 Syokonsulenten, 70-talet: reformen

Vägledningen sköttes inte längre av yrkesvalsläraren. Syo-utbildningen infördes, Syo kunde ta ut semester. Yrkeskåren fick särskilda medel som inte var

omfördelningsbara. Verksamheten var trygg men inte behovsanpassad, anser Anders Lovén.

Det blåste vänstervindar, det var tid för samhällsförändring. Ny gymnasieskola inrättades, vuxenutbildningen byggdes ut. Nyckelbegreppen blev medvetandegöra, kompensatorisk vägledning, förändringsagent. Syo-integration skulle införas men det var oklart hur detta skulle genomföras. Tom verktygslåda. Det gemensamma kodordet var vägledning.

1970-1990 Syokonsulenten, 80-talet: reaktionen

På 80-talet kom reaktionen. Målen var alltför högt ställda, verkligheten var annorlunda. Samtalet sattes i centrum, vägledarprofessionen utvecklades och samverkan med Arbetsmarknadsstyrelsen inleddes.

Gymnasieskolan skulle vara till för (nästan) alla, uppföljningsverksamheten och ungdomsgarantin kom till eftersom det förekom ungdomsarbetslöshet. Skolarbetsliv, SSA-råd bildades, samverkanssekreterare anställdes.

Centralisering blir decentralisering. Vägledningsfrågorna, bland annat pry försvann sakta från dagordningen.

1990-2005 Studie- och yrkesvägledaren

Epoken karaktäriseras av decentralisering/målstyrning, tron på handlingsplan samt av en "jordbävning" i form av en ekonomisk kris, mångkulturellt samhälle och valfrihetsrevolutionen.

Införandet av IKT och Internet medför att "expertväskan", d.v.s. pärmarna försvinner som arbetsredskap för vägledarna. Informationen finns tillgänglig men det är inte självklart att ungdomarna söker information själva. Frågorna till studie- och yrkesvägledarna blir dock mera komplexa.

Vägledning finns på Infotek och vägledningscentra. Nyckelord är etablerad, behövd, otydlig.

2005-? Karriärvägledaren

Vägledaren ska vara multiinstrumentalist och arbeta på nya och gamla marknader. Anders Lovén hoppas att det i framtiden forskas mera inom vägledning.

Vägledaren ska också vara livsplanerare och medverka i planering av arbete, studier, ekonomi, hälsa, fritid, pension.

Nyckelord ska vara flexibel, tydlig, mångsidig, kreativ.

Eller blir det så? Anders Lovén avslutar sin föreläsning med en lång rad frågetecken.

Vägledaryrket i ett internationellt perspektiv, Peter Plant, lektor vid Danmarks Paedagogiska Universitet, Köpenhamn

Peter Plant inledde sin föreläsning med att leda en allsång, en munter yrkesvalsteorisång på danska och engelska. Därefter konstaterade han att vi i

Sverige är lite exotiska eftersom vår professionella vägledarkår ur internationellt perspektiv sett är ovanlig.

Vem-var-hur; olika sätt att se på vägledarrollen

Peter Plant är pedagog och har arbetat i 30 år som vägledare, yrkesvalslärare i Danmark. När han var verksam som yrkesvalslärare var hans uppgift att vara länken mellan skolan och arbetslivet; yrkesvalsläraren tog eleven med sig till arbetslivet.

Peter Plant har utbildat vägledare sedan år 1979 och är numera ledare bland annat på en forskningsenhet på Danmarks Paedagogiska Universitet. Han har många internationella uppdrag och ingår också i en grupp inom EU som utvärderar/kartlägger vägledning i ett internationellt perspektiv: Life long guidance group.

Instanser/arbetsgrupper som arbetar med utveckling av vägledning, The Guidance Policy Pentagon består av

- The Five Sisters
- European Commission (resolution om livslång vägledning kom ut maj 2004)
- CEDEFOP
- OECD
- World Bank

Deltagarna är i stort sett samma i varje grupp, påpekade Peter Plant lite skämtsamt. Han själv, tillsammans med bland andra Tony Watts ingår i dem.

European Commission vill koordinera vägledning och uppmanar medlemsländerna att bilda nationella råd för utveckling av vägledning. De finns i några länder, bland annat i Danmark. Peter Plant ingår i det danska rådet. Sverige har inget nationellt råd för närvarande.

Pedagog, psykolog, administratör eller specialist

Vägledare är politiskt intressanta. Behovet av vägledare är stort och blir bara större i ett samhälle med mångfald. Vägledning behövs individuellt och i grupp.

Internationellt argumenteras en del om vem som är den bästa vägledaren. Följande fyra professioner förekommer:

Pedagog. De som argumenterar för pedagoger anser att det är bra att känna eleven som man ska vägleda. Många är dock skeptiska mot att ha dubbelidentitet: lärarrollen och vägledarrollen. Dessa skeptiker anser att fördomarna mot elever riskerar att påverka vägledningen.

Psykolog. De som anser att det är bra att vara psykolog påpekar att många ungdomar har psykiska/psykosociala problem. Psykologerna finns bland annat i USA, Kanada, Frankrike, Portugal, Spanien och i många forna Öststatsländer. Ofta är psykologerna inte specialinriktade mot vägledning. Undantaget är Finland som har speciellt utbildade yrkesvalspsykologer.

Administratör. Finns till exempel i Tyskland. De arbetar med arbetsmarknadspolitiska åtgärder och är specialister på information. Deras utbildning är två år lång, de får lön under utbildningen.

Vägledningsspecialist, Yrkeskåren finns i Sverige. Det finns också ett antal små grupper utomlands.

De flesta vägledare är psykologer, några är lärare och administratörer, få är specialister.

Inkluderande eller exkluderande vägledning

Vägledningen bedrivs på olika instanser och har olika utgångslägen i olika länder.

Den finns inom skolan. I Frankrike är den en del av disciplineringsystemet. "Sköter du inte dig hamnar du hos vägledaren".

Den finns på arbetsförmedlingar som kan ha specialinriktningar, till exempel rehab. I Sverige är vägledningen kompensatorisk och inkluderande, i många europeiska länder är den exkluderande.

Vägledningen finns inom privat verksamhet. Exempelvis i Danmark och Tyskland outsourcar arbetsförmedlingar verksamheten till privata aktörer och bedriver en samarbetande, kvalitetskontrollerade verksamhet.

Vägledning bedrivs också inom HR development – blandad verksamhet som är delvis eller helt privat. Verksamheterna finns exempelvis i England och Holland och kan innebära ekonomisk osäkerhet (risk för konkurs).

Till exempel vägledningshus och infotek av olika slag är oberoende och bedrivs ofta i projektform. De erbjuder vägledning på neutral mark av den neutrala vägledaren. Det finns en idealföreställning om att vägledning blir bättre på neutral mark, påpekar Peter Plant.

Delad inriktning

Vägledningen kan handla om utbildning, arbete samt kundens sociala problem och/eller personliga problem.

Bland annat i Norge ansåg man att de personliga/sociala problem måste vara avklarade innan man kan vägleda till arbete eller utbildning. Man delade vägledningen i två delar: en som arbetar med sociala och personliga problem och en annan som arbetar med studie- och yrkesvägledning. Detta var en succé, forskningen visade att det är bra att dela och på så sätt reducera komplexiteten i vägledningen.

Vi kommer att se mera av differentierad vägledning, tror Peter Plant och frågar vem vägledningen egentligen är till för. I England kan bara de som verkligen behöver vägledning, de med sociala problem få tillgång till det. Connection service har tagit över efter den gamla, neutrala vägledningen. Careers Offices är utbytta mot personal advisers, coaches som arbetar med kundens personliga, individuella problem. De nya vägledarna arbetar med de verkliga marginaliserade ungdomar som har särskilda behov.

Är vägledningen till för alla?

Vägledningen är många gånger inte till för alla, konstaterar Peter Plant. Vägledningssökande finns inte, nu ska vägledaren söka upp dem. Vägledningen ska riktas mot de som har särskilda problem, en trend som vinner mark i många länder. Insatserna riktas bland annat mot invandrare och funktionshindrade personer. Den "gråa massan" är enligt Peter Plant hänvisad till att använda Internet.

Frågan är viktig även i Sverige. De pågår en het diskussion om vägledningen är till för alla. Kan man/bör man/ska man rikta vägledningen?

Metoder

- Individuell vägledning – löpande diskussion. Metoden är för långsam och ineffektiv, alternativt är effekten oklar. Mera forskning behövs för att klargöra effekten av individuell vägledning.
- Grupp vägledning – inte så vanlig i andra länder. Ofta outsourcat.
- IT-vägledning – fortfarande nytt. Metoder för hur man arbetar med att integrera IT med vägledning/samtalsteknik behöver utvecklas ytterligare. Ett effektivt sätt att nå kunden är "SMS-vägledning".
- Praktik
- Tester – till exempel i Norge arbetar man mycket med tester. Kunderna gör test i väntan på vägledningssamtalet, vilket också är ett sätt att integrera IT och vägledning.

Enligt det svenska styrdokumentet ska vägledningen bidra till ekonomisk tillväxt och aktiva medborgare, hjälpa rätt man på rätt plats.

Vägledningen ska vara mera innovativ och differentierad än i dag. Kunderna ska inkluderas i kontrollen av kvaliteten i vägledningen. Man ska fråga vad den sökande vill. Det finns många utmaningar, konstaterar Peter Plant avslutningsvis.

Mera att läsa om vägledning:

International Journal for Education and Vocational guidance vol 3, 2003 beskriver vägledningen i Norden.

Vejleder Forum Magasinet

Viavejledning www.vejledningsviden.dk

Yrkesvägledningens vardag – praktiker reflekterar

Lena Stålheim Jozsa, arbetsförmedlare Af Teknik och Ekonomi, Göteborg

Eivor Westerberg, arbetsförmedlare Af Yrkesval och karriärplanering, Uppsala

Mats Olof-Ors, studie- och yrkesvägledare, Centrum för Vuxnas Lärande, Uppsala

Ingrid Holström, studie- och yrkesvägledare, Uppsala kommun

Diskussionsledare: Agneta Fry, utbildningsledare, Lärarhögskolan i Uppsala

Arbetar man som eller är man vägledare, undrade Agneta Fry inledningsvis och ville med frågan knyta an till konferensens tema "ett yrke i förändring". Samtliga fyra deltagare i panelen betonade att de var vägledare.

Ingrid Holström är studie- och yrkesvägledare och gymnasiesamordnare. Hon arbetar med kompensatorisk vägledning inom Uppsala kommun med att stötta elever med särskilda behov när de ska övergå från grundskolan till gymnasiet. Hon beskriver sitt arbete som relationsbaserad livsvägledning och måste satsa mycket på att bygga en fungerande relation, att få ungdomarna att lita på henne. Hon har kontakt med eleverna upp till tre år och hjälper dem med att överväga och fatta beslut. Hon använder samtalet, sig själv som verktyg. Vägledningen sker en hel del via telefon och SMS. Många samtal handlar om problemlösningsstrategier.

Lena Stålheim Jozsa arbetar på arbetsförmedlingen med sökande med utomnordisk bakgrund. Sökande har ofta hög kompetens och frågorna handlar om att hitta en ny plattform, om hur man kan ta vara på den höga kompetensen. Gruppen är inte homogen och arbetsmetoder/aktiviteter varierar beroende av behovet. I arbetet behövs kulturkompetens.

Eivor Westerberg arbetar sedan tio år på ett infotek, en av de sista som är kvar i Sverige. Infoteket erbjuder bemannad direktservice för alla typer av sökande. Många kunder är akademiker, många samtal handlar om karriärvägledning. Infoteket frigör resurser för sökande med särskilda behov. Infoteket samarbetar med andra kontor. Exempelvis med hjälp av videokonferensutrustning erbjuds direktvägledning för hela länet.

Mats Olof-Ors konstaterade att det kanske behövs ett eget rum för vägledaren på Arbetets museum. Arbetet som vägledare har utvecklats från upplysning till att hantera marknaden. Han arbetar på en något neutral mark, ett vägledningskafé istället för att sitta i ett rum med "var god vänta"-skylten tänd.

Den neutrala och oberoende vägledningen får konfronteras med reklam från skolorna. Därför är det viktigt att diskutera etik och vad som är vägledarens profession och yrkesroll.

Yrkesrollen är otydlig, det påpekar även Skolverkets senaste rapport. Det är oklart vart man kan vända sig om man vill diskutera sin framtid.

Diskussionen handlade bland annat om...

... att ha kvalitetssäkrade metoder för vägledning är att grundläggande krav för att kunna leverera tjänsten.

... att det är viktigt med kompetensutveckling, att få möjlighet att utvecklas i yrkesrollen. Inom kommunen anordnas inga interna utbildningar. Frågan väcktes om studie- och yrkesvägledare kan delta i Arbetsmarknadsverkets interna utbildningar.

... att samhället har blivit diffust. Därför måste vägledaren bli lättillgänglig och känd för allmänheten. Det är också viktigt att kunna avsätta tillräckligt med tid för sina kunder.

... att yrkeskåren ska vara tillräckligt stor, en liten grupp märks inte. November 2004 fanns det 2377 studie- och yrkesvägledare i Sverige. Många av dem arbetar ensamma. Ett önskemål: ge alla en kollega!

Summering av dagen, Marianne Lindman, biträdande avdelningschef, Arbetsmarknadsstyrelsen, Maths Isacson, professor vid Uppsala universitet och vid Kungliga Tekniska högskolan samt ordförande i Rådet för yrkeshistorisk forskning

Dagen har tydliggjort att vi lever i en föränderlig värld. Inom vägledarkåren pratas det om privatisering av tjänsterna. Praktikerna som reflekterade var dock trygga i sin yrkesroll och hade en stark yrkesidentitet.

Yrkets roll karaktäriseras av otydlighet. Vägledaren har dock ett tillväxtgenererande "smörjmedelsyrke". Ska vägledaren vara reaktiv eller proaktiv? Hur offensiv ska man vara?

Huvuddelen av vägledare är praktiker. Nackdelen med det är att det är svårt att rekrytera dem med forskarintresse. Några doktorandtjänster finns dock.

Sammanfattningsvis väcktes frågan hur samarbetet och kontakterna mellan forskning, psykologi och kulturvetenskap kan utvecklas för att yrkesvägledningen kan fungera väl i dagens komplexa mångkulturella samhälle.